

ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИ ПЕДАГОЗИ

Йорданка Николова, Даниела Рачева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията са представени резултати от проведено проучване на знанията на студентите педагози за правата на детето. Изследването е проведено във Факултета по педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ със студенти от специалност „Педагогика“ и „Неформално образование“.

Keywords: the rights of the child; the protection of children's rights; responsibilities; pedagogy; student self-government

Когато се инвестира в образованието на децата, се инвестира в развитието не само на отделния човек, но и на цялото общество. Младите хора са бъдещите родители, които ще отглеждат и възпитават следващото поколение; бъдещите лидери, които ще работят за прогреса и благополучието в световен план. Обществото очаква от образованието „да „произведе“ „добри граждани“, от които „ще има полза“ и благодарение на изявата и активността на които то ще има прогрес. Такъв оптимален резултат, естествено, предполага една добра компетентност в областта на правата на човека, формирана в резултат на съответни специално организирани образователни и възпитателни дейности“ (Chavdarova-Kostova, 2007).

Процесът на изграждането на активния, автономен и отговорен гражданин, който „разбира и отстоява общочовешките ценности, ценностите на демокрацията и човешките права, участва в гражданския, политическия и социалния живот по отговорен, съзидателен и ефективен за себе си и обществото начин“⁽¹⁾, започва още в предучилищна и начална училищна степен. Началото на обучението се поставя с педагогически ситуации в детската градина, свързани с правата и задълженията на детето, с уроците в първи и втори клас по „Роден край“/, „Околен свят“ с теми като: „Аз съм гражданин на България – гражданин, права, отговорности...“; „Моите права и отговорности в училището – права, отговорности, уважение към другите, чиста околна среда...“; и продължава в уроците по „Етика и право“, „Час на класа“ (в който задължително всяка година се изучават теми по гражданско, здравно, патриотично, екологично и интеркултурно образование). Учениците участват и в олимпиада по гражданско образование, провеждат дни на ученическото самоуправление.

В основата на учебното съдържание по правата на детето, изучавано в училище, са залегнали редица национални и международни документи, като Всеобщата декларация на ООН за правата на човека, Конвенцията на ООН за правата на детето, Законът за закрила на детето, Правилникът за прилагане на Закона за закрила на детето, Националната програма за закрила на детето и др.

Очакваните резултати от образованието по правата на детето в училище са регламентирани в държавните образователни изисквания и стандарти, както и в Закона за предучилищното и училищното образование.

Посоченото дотук дава основания да се мисли, че младите хора в България би следвало добре да познават правата си, както и съпътстващите ги задължения и отговорности, да умеят да ги прилагат и отстояват в ежедневието си.

С цел проучване на реалните знания на младите хора за правата на детето бе проведено изследване със студенти първокурсници от СУ „Св. Климент Охридски“, специалности „Педагогика“ и „Неформално образование“. Изследването е реализирано в 5 етапа – входящо анкетиране, обучение, дискусия, изходящо анкетиране и писане на есе на тема „Правата на детето – минало, настояще и бъдеще“.

Анкетирани бяха 27 студенти. Входящото анкетиране бе проведено преди изучаването на темата за правата на детето в семинарните занятия по учебната дисциплина „Теория на възпитанието“ през месец април 2018 година, а изходящото – след запознаването на студентите с Конвенцията на ООН за правата на детето и дискусия по темата. Респондентите са на възраст между 20 и 41 години: до 20 год. – 8 (30%), 20 – 25 год. – 15 (55%), и 4 (15%) над 25 год., от които 22 (81%) са жени, 5 (19%) – мъже.

С есе по темата на изследването се включват 25 студенти първокурсници на възраст между 19 и 41 години, от които приблизително 88% (21 студенти) – на възраст до 25 год., а останалите – на възраст над 25 год.

Входящата анкетна карта включва 10 въпроса по следните критерии.

1. Знания, придобити в процес на обучение в училище, с показатели:

- обхват на изучавани учебни дисциплини (въпрос 2);
- усвоени знания (въпрос 3 и 4);
- предоставени възможности за практическо приложение на усвоените знания (въпрос 6).

2. Отношение към правата на детето, с показатели:

- отношение към детските права (въпрос 7);
- отношение към личните права (въпрос 8);
- нагласи за приемане на детското мнение (въпрос 9).

3. Формулиране на изводи – (въпроси 5 и 10).

Изходящата анкетна карта включва 9 въпроса по следните критерии.

1. Наличие на нови знания, с показатели:

- знания за правата на детето (въпроси 1 и 8);
- знания за отговорностите на детето (въпрос 4);

– знания за документите, касаещи правата на детето (въпрос 3);
– знания за институции и организации, имащи отношение към правата на детето.

2. Наличие на нови отношения, с показатели:

– ранжиране на правата на детето според вижданията на респондента (въпрос 2).

3. Формулиране на изводи – (въпрос 5).

4. Посочване на форми на работа (творческо приложение на знания от изучавани дисциплини) (въпрос 6).

Анализът на данните показва резултати, различаващи се в голяма степен от очакваните (добро познаване на правата и отговорностите). На въпроса *„Изучавали ли сте правата на децата в училище?“* 19 (70%) респонденти са отговорили с „Не“, а едва 8 (30%) са посочили отговор „Да“. Потвърждение на тези твърдения се търсят в отговорите на въпроси 2 (*В часовете по кои дисциплини сте изучавали правата на детето?*) и 3 (*Посочете три права на детето, които познавате.*). 16 (59%) не могат да посочат три права на детето, които познават, а 19 (70%) не си спомнят в часовете по кои учебни предмети са изучавали теми, свързани с правата на децата. Интерес представляват отговорите на студентите, които са посочили права на децата, които познават: *да бъде изслушвано, да бъде уважавано и зачитано; право на избор (изобищо); право на училище (респективно на образование) и още по-конкретно: да избере учебното заведение, в което ще се обучава; право на платено държавно образование (безсмислена фраза); право на свобода, храна, вода; право да изживее детството си.* Тези резултати показват, че една част от студентите първокурсници имат частична представа/спомен за изучаваните права в училище. Доказателство за това са и посочените документи, които регламентират правата на децата (Въпрос 4. *Посочете документите, които регламентират правата на децата?*). Респондентите са посочили: Закон за защита правата на децата – 2 (7%), Закон за закрила на детето – 4 (15%), Закон за начално и предучилищно образование – 1 (4%), Харта за правата на човека – 1(4%), Правен кодекс – 1(4%), и Ученическа книжка – 2 (7%).

С въпроса: *Провеждани ли са в училище Дни на ученическото самоуправление? По какъв начин?*, се цели да се установи доколко тези дни, които позволяват да се формират активни граждани в реална ситуация, се провеждат пълноценно и целенасочено. 10 (37%) респонденти са посочили отговор „Да“, но 17 (63%) са заявили, че не са организирани и провеждани такива дни в тяхното училище. За начина, по който се провеждат, студентите споделят, че: *„Учениците стават учители и изнасят уроци“*, *„Избираме директор и педагогически съветник, преподаваме уроци, управляваме училището за един ден“*, т.е. обръща се внимание предимно на една от страните на ученическото самоуправление – изпълнението на длъжността „учител“ или „директор“, и по-конкретно единствено и само се преподава учебен материал. Не се насочва вниманието на учениците към осигуряване на добра среда

на учене, към решаване на възникнали проблеми и вземане на решения при спазване правата на другите и изслушване на тяхното мнение, провеждане на разговори с други учители, родители, изпълнение на дежурство, осигуряване на необходимата дисциплина, оценяване на постиженията на другите и адекватна самооценка на собствената подготовка и поведение, организиране на културни дейности през свободното време с цел развитие на творческия потенциал на децата и др., т.е. не се акцентира върху „активното участие на децата в самоуправлението, основаващо се на регламентираното им от Конвенцията право да изразяват своите възгледи и мнение по въпроси, които ги засягат“ (Chavdarova-Kostova, 2012). Необходимо е на следващия ден да се анализират резултатите, да се наградят/поощрят най-добре справилите се участници и така да се мотивират другите ученици да се включат в провеждането на ежегодните Дни на самоуправлението. За това обаче не говори нито един от анкетираните студенти.

Възможните причини за получените отговори могат да се търсят в няколко направления:

- недооценяване важноста на материята от страна на учениците;
- дефицит/липса на подходящи помагала за изучаване правата на детето;
- недостатъчен обем от теми, разглеждащи правата на децата, в учебното съдържание по различните учебни предмети;
- липса на мотивация и/или неподготвеност от страна на учителите да преподават теми, свързани с правата на децата и др.

Въпреки получените резултати доверие и отговорност за популяризиране на правата на детето студентите възлагат именно на училищната институция, доказателство за което се открива в есетата им. Те посочват, че „*главно училището е институцията, която има най-голямо значение по темата*“, че „*училището подготвя детето за живота като гражданин с осъзната отговорност в едно свободно общество*“, „*училищната среда да се превърне в едно приятно място, в което да възпитаваме хора, които знаят правата си и вярват, че могат да успеят*“, както и че е „*важно върху тези права да се обръща специално внимание поне няколко пъти през учебната година*“.

На въпроса: **Бихте ли защитили нарушени права на децата?**, отговор „Да“ са посочили 24 (89%), от тях „Винаги“ – 2 (7%), „Да, категорично“ – 2 (7%). Тревожен е фактът, че 1 (4%) е предпочел отговор „Не“, а 2 (7%) – „Не знам“, както и уточненията, които правят част от посочилите отговор „Да“: „*Да, когато съм сигурна, че намесата ми ще доведе до положителна промяна, а не до утежняване на положението му*“; „*Да, но ме е страх да не му навредя*“. Изводът, че активната гражданска позиция се сблъсква със страха от това, че намесата ще нанесе вреда на детето, показва, че много често основните права на децата се нарушават и децата не се считат от възрастните за равни. „А децата според Корчак всъщност са хора и като възрастните имат права“ (Chavdarova-Kostova, 2012). И още: не се наблюдава доверие от страна на младите хора в педагогическата компетентност, гражданската

позиция, осъзнатостта на учителите и/или родителите, както и в адекватната реакция на институциите при нарушени права на децата.

С въпроса: *При спор с дете бихте ли му позволили да изкаже свободно мнението си?*, се цели да се установи доколко студентите биха спазили едно от съществените права на децата: свобода на изразяване на мнение. 26 (96%) респонденти осъзнават важността на това детето да умее свободно да изразява своите мисли, чувства, своите виждания и убеждения, и са посочили отговор „Да“ и само 1 (4%) е предпочел да не позволява на децата да изразяват мнението си. Важно е да се отбележи, че 5 респонденти, които са посочили отговор „Да“, поставят условия за това – *да не прекрива допустимите граници; да говори само по въпроси, които го засягат; да не крещи; първо да изслуша възрастните и тогава да говори и ако сгреши, да бъде поправено*. Казаното разкрива привидно желание да се спазва посоченото право (в частност) и правата на децата (в цялост) и по-скоро говори за стремеж да се насочи детето да мисли и се изразява в посоката, избрана от възрастния и разбираана от него като правилна, а не да се даде възможност на детето да изкаже собственото си мнение.

Всички респонденти са убедени, че с правата идват и отговорностите и задълженията. Някои допълват отговора си с: *нарушенията, забраните, наказанията*, други със: *самоинициативата, проактивността, ориентирането в институциите, които ги защитават*. Този факт може да се разглежда в две посоки: първата – тези, които са се сблъскали със забраните и наказанията и не са успели да се преборят за правата си, и втората – другите, които, познавайки допустимите граници на поведение в обществото и в минимална степен правата си, са ги използвали като основа за развитие на инициативността си и умението да носят отговорност за собствения си живот, да вземат решения и да направляват развитието си. Видно е, че когато „правата на децата се подценяват, пренебрегват и нарушават – в училище и в семейството, – това се отразява в различна степен негативно върху тяхното развитие (особено от гледна точка на развитие на самочувствието, самоувереността, критичното им мислене и гражданско съзнание...)“ (Gyurova, 2002), и от друга страна, макар и непълно, познаването на правата дава на младежите „смелост и мотивация да надмогнат собствените си трудности и житейски проблеми и да отстояват правата на децата и собствените си права извън преките си училищни задължения“ (Gyurova, 2003).

Анализът на резултатите от предварителната анкета по естествен път наложи идеята, че е необходимо при провеждането на семинарното занятие по темата за правата на децата да се разгледа подробно Конвенцията на ООН за правата на децата²⁾, да се решават реални казуси и да се организира задълбочена дискусия по правата на детето, защитата им и произтичащите от тях отговорности.

В дискусията студентите споделят, че като деца са се чувствали объркани и дезориентирани от непрекъснатото повтаряната им фраза „Децата имат права“, но без да бъдат запознати с конкретните такива, и това е формирало у тях усещането

за безнаказаност и липса на отговорности и задължения. Те категорично изказват мнението, че изучаването на правата е необходимо да се съчетава със запознаването с отговорностите, които те предполагат. Това би създавало у тях усещане за сигурност и поставило граници, които децата да спазват, и по този начин да осъзнаят недвусмислените изисквания към своето поведение. Следователно познаването и осмислянето на правата на децата от самите деца, посочването на техните отговорности е едно от възможните решения за преодоляване на агресията в училище и на улицата – проблем, стоящ с особена сила пред съвременното общество.

Приложеният в семинарното занятие метод „Мозъчна атака“ (*brainstorming*), изискващ от студентите да посочат конкретни отговорности, съобразени с възрастовите особености на децата, показва, че голяма част от тях се затрудняват да ги изкажат с кратък и ясен смислов израз. След запознаването с конкретните права на децата, посочени в Конвенцията на ООН, те бързо и точно успяват да ги формулират.

За разлика от разнообразните, но неправилни отговори на въпроса: ***Посочете документите, които регламентират правата на децата***, в предварително проведената анкета в последващата 24 (89%) респонденти назовават точно документите. Нещо повече – в есетата откриваме пояснения като „*Конвенцията за правата на детето е документ, грижещ се за зачитането на детските права по социално приемлив и хуманен начин*“, „*Конвенцията е насочена не само към опазване здравето и живота на децата, а и подготовка за годините, когато детството приключва*“, „*Целта на Конвенцията за правата на децата е чрез международно сътрудничество да се подобрят условията за живот на децата*“, „*Българският документ – „Закон за закрила на детето“*“, е този, който урежда правата на децата в България“, „*Документът, който урежда взаимоотношенията между деца и родители, е Семейният кодекс, който има за цел закрила и укрепване на семейството и в частност – защита правата на детето в семейството*“.

На въпроса: „***Запознахте ли се с нови права на детето? Посочете***“, 2 (7%) са посочили отговор „Не“. Отговорите на останалите респонденти могат да бъдат ранжирани по следния начин (*сумарно процентите надвишават 100%, тъй като някои студенти са посочили повече от един отговор*):

- право на защита във време на война и военни конфликти – 11 (41%);
- право на игра, почивка, културна и творческа дейност – 8 (30%);
- право на свобода на мислите, убежденията и религията – 5 (19%);
- право на свобода на сдружаване – 5 (19%);
- право на защита от трафик – 4 (15%);
- право на име и гражданство – 4 (15%);
- право на лично пространство – 4 (15%);
- всички деца имат равни права и право на защита от дискриминация 3 (11%);
- право на защита от употреба на психотропни вещества 3 (11%);
- право на семейство 2 (7%);

- право на майчин език и култура. мултикултурализъм – 2 (7%);
- право на информация и изразяване на мнение – 2 (7%);
- право на защита от всички форми на насилие и експлоатация – 2 (7%);
- право на защита от сексуална експлоатация 1 (4%).

Прави впечатление, че голяма част от правата на децата са непознати до този момент на студентите педагози. В най-голяма степен такова е правото на защита във време на война и военни конфликти, което има своето обяснение в мирната политика, водена от държавата ни, и липсата на конфликтни зони на територията на България. Наличието на право на игра, почивка, културна и творческа дейност учудва студентите, тъй като те приемат играта, почивката, участието в творчески и културни дейности като част от детството, от процеса на израстване и формиране на личността, като нещо естествено и неотменимо. Те трудно осъзнават, даже не се замислят над факта, че има много деца по света, а и у нас, които са лишени от това право. Едни от най-разпознаваемите права са защита от сексуална експлоатация, както и правото на образование, равни права за децата със специални образователни нужди, право на здраве и здравни услуги (непосочени като непознати). Факт, който се дължи, от една страна, на широкото им обсъждане в медийното пространство, от друга – на зоркото съблюдаване от съответните институции доколко се спазват и дали се наказва със съответната строгост нарушаването им, и от трета – на наличието на теми в „Часа на класа“ в училище, в които децата се запознават подробно с тези права и с необходимостта от спазването и защитата им.

Правото на сдружаване е слабо познато за младите българи, което може да се обясни с недостатъчния брой младежки организации и липсата на достъпна информация за дейността им, за възможностите за развитие, които предлагат, условията за членство в тях. Въпросът: „**Считате ли, че децата трябва активно да участват при вземането на решения за дейността на училищната общност, на детски и младежки съвети/организации? Как?**“, разширява представите за информираността на младите хора по въпроса за сдружаването и членството в младежки организации. Въпреки че в предварителната анкета 17 (63%) са отговорили, че не са участвали в Дните на ученическото самоуправление, а в проведената дискусия повечето студенти споделят, че не са членували и не могат да назоват детски и младежки организации, те подкрепят активното членство в тях: *защото това носи позитиви не само за развитието на организацията, но и за формиране личността на децата и тяхната гражданска позиция; за да изкажат мнението си, но и да поемат инициатива за участие в училищни дейности и подобряване на училищния живот; за да се научат да вземат решения и да си познават правата и задълженията; за да отговарят взетите решения на възможностите, които имат в определена възраст; защото това помага за по-добрата им бъдеща професионална реализация; да изразяват своето мнение и споделят за дейности, които са били максимално полезни за развитието им; за да предлагат идеи за подобряване на тяхната дейност, да попълват анкети, да участват в дискусии или да участват*

в управлението им; за да участват във вземането на решения, но съобразно възрастта и нивото на развитие на интелекта си; защото тези организации влияят на тяхното духовно и физическо развитие; особено в работата на Ученическия съвет, в който да се разглеждат исканията и мненията на всички ученици. Част от студентите педагози поставят и изисквания: да се участва само и единствено по собствено желание и при възможност да се отнасят отговорно към вземането и изпълнението на решенията, и още по-ограничаващи мнения: да изказват мнението си, но решенията да се вземат от хора, запознати добре с дейността на организациите; да им се предоставя възможност да изказват мнението си, но крайното решение да не е тяхно, защото децата не са достатъчно компетентни. Тази несигурност в компетентността на децата и възможностите им да вземат решения по определени въпроси, отново се дължи на неинформираност, но и насочва към извода, че на тези студенти като деца, а вероятно и днес редовно им е отнемано правото свободно да изразяват мислите и убежденията си и им е вменявана идеята, че възрастните, „както иронично коментира Корчак, са единствените съдници на действията, движенията, мислите и намеренията на детето, те дават нареждания... , тъй като носят моралната и правната отговорност, тъй като знаят и умеят да предвиждат“ (Chavdarova-Kostova, 2012). Това изисква **„промяна на отношението към детето, преосмисляне на мястото на детството в жизнения цикъл на човешкото съществуване**. Детството се възприема вече не просто като време, през което възрастните имат доминиращата роля на определящи посоката на развитие на децата, които безропотно и безгласно трябва да им се подчиняват. **Детството е за децата, които би трябвало да се самоформират, натрупвайки опит**, в т.ч. като изказващи мнението си по въпроси, които ги вълнуват“ (Chavdarova-Kostova, 2012). В есета си студентите също отделят голямо внимание на правото на изразяване на мнение. Те смятат, че „**едно от най-важните права е правото на лично мнение**“, както и че „**децата имат право да дават своето мнение, когато възрастните взимат решения, които ги засягат**“, че „**имат право тяхното мнение да бъде зачитано**“, въпреки че „**възрастните често пренебрегват това, което мислят децата, защото смятат, че няма как те да бъдат достатъчно компетентни да изкажат правилно мнение**“.

„**Не трябва да участват**“ е мнение, изказано само от един участник в анкетиранията.

На въпроса: „**Запишете най-важното според Вас право на детето**“, респондентите се насочват към:

- правото на семейство;
- право на име и гражданство;
- право на свобода на възгледите, мнението, съвестта и религията;
- право на свобода на сдружаване;
- правото на лично пространство;
- правото на живот и сигурност;

- право на защита от всички форми на насилие и експлоатация;
- право на здраве и здравни услуги;
- правото на всяко дете на жизнен стандарт, съответстващ на нуждите на неговото физическо, умствено, духовно, морално и социално развитие;
- всички са важни.

Най-важното според 11 (41%) респонденти е правото на детето на семейство. Дестабилизирането на брака, все по-често разпадащите се семейни връзки, емоционалната нищета в семейните взаимоотношения, липсата на увереност у децата, че ще живеят в сигурна и подкрепяща среда, са в основата на решението на студентите да посочат това право, предвид на това, че са педагози. Този тревожен факт е апел към обществото за промяна в ценностната му система, насочена към създаване на благоприятна, позитивна, спокойна, вдъхновяваща среда за отглеждане и възпитание на детето. Правото на децата на развитие в семейна среда се разглежда в почти всички есета. Студентите споделят, че *„децата трябва да познават своите родители и не трябва да бъдат разделяни от тях, освен в изключително опасни за детето случаи“*. Изразяват се опасения, че *„в много от семействата има деца, които са подлагани на различно физическо или емоционално насилие“*.

По отношение на избора „Право на име и гражданство“ някои студенти изразяват мнение, което в немалка степен се различава от официалните становища по този въпрос – името на детето не трябва да бъде дадено от родителите, както и не те трябва да посочат гражданството му, а е необходимо то само в определен период от живота си да ги избере. Други от младите педагози заемат позицията, че име и националност детето е нужно да получи още в мига на раждането си, защото те му осигуряват спазване на всички останали права. Но всички студенти се обединяват около предложенията за нови права, свързани с промените в съвременното общество: ***спазване правата на детето в интернет пространството – защита, сигурност, опазване от посегателства и вредна информация; право на по-голяма физическа активност***. Интересни са няколко различаващи се предложения.

– Право на труд преди 18 години – на респондент от мъжки пол, което е в разрез с приетите права и закони. Обяснението е финансовата нестабилност на българското семейство и стремежът на младия човек да е самостоятелен и/или опора на своите родители.

– Право на свобода на детето да бъде себе си – отговор, който насочва в няколко посоки: наличие на силна родителска власт, строгост и регламентираност на училищния живот и към силното присъствие на разговорите за правата на различните в медийното пространство.

– Право да учат в училище или вкъщи – посочено от студент, специалност „Неформално образование“.

Отговорите показват, че студентите се интересуват от проблемите на съвременното общество и търсят начини те да бъдат разрешавани, т.е. изразяват гражданска позиция.

Като студенти педагози, предложените от тях *форми на работа, чрез които децата да усвоят и осъзнаят правата и отговорностите си*, са разнообразни:

- отговорно и интересно разработени урочни единици;
- доброволчество в различни организации;
- разработване на проекти, екипна работа за разрешаване на определен проблем, свързан с нарушени права на децата, или за запознаване с моменти от Конвенцията за правата на децата;
- методи, активиращи опита и преживяванията на децата;
- ролеви игри, които да са добре организирани и проведени;
- образователен театър;
- образователни филми;
- извънкласни и/или извънучилищни образователни дейности;
- дискусии по правата на децата и отговорностите, произтичащи от тях;
- да се използват уменията на „влогърите“ и „блогърите“, които да направят видео или аудио файлове по темата и така информацията да стигне по-бързо до децата;
- да бъдат поставяни в конкретни ситуации, които да засягат правата на децата, и те да изкажат мнение и вземат решение;
- да полагат грижи за нуждаещите се (вкл. деца със СОП), да участват активно в живота на училището;
- да бъдат включвани в дейности, които им дават право на избор и изискват от тях да се борят за правата си;
- активно включване на родителите в уроците / извънкласните дейности.

Вижда се, че студентите педагози ясно осъзнават, че е необходимо „не просото да се дават наставления под формата на закостенели правила, които може да бъдат заобиколени, а да се направи училището модел на демократична практика, така че децата, разрешавайки практически проблеми, да разберат смисъла на своите права и задължения и до каква степен тяхната собствена свобода е ограничена от реализацията на правата и свободите на другите хора“ – Ж. Делор“ (Gyurova, 2002) и още: „Големият акцент да се постави върху **активното участие на децата в самоуправлението**, основаващо се върху **регламентираното им право да изразяват своите възгледи и мнение по въпроси**, които ги засягат“ (Chavdarova-Kostova, 2012).

Като основен фактор за изграждане на гражданската култура на детето – знания, убеждения, отношения, ценностна система, студентите педагози, а и обществото, разглеждат училището като институция, и по-конкретно учителите – педагогическата им компетентност и личностна характеристика. Според В. Гюрова, за да могат учителите да формират у учениците си култура по правата на децата, от тях се очаква:

- мотивация и положителна нагласа – постигане на вътрешна нагласа, че учениците са пълноценни човешки същества със своите знания, опит, чувства и права;

– добра предварителна подготовка относно: нормативната база, механизмите и институциите, имащи отношение към правата на децата, тяхната реализация и защита; методическа подготовка за организирането на учебната и възпитателна дейност;

– умението да проявяват гъвкавост (адаптивност) – да възприемат предложения и да предприемат инициативи и разумни рискове. Учителите трябва не да моделират умовете, а по-скоро да ги водят и да вдъхват твърда увереност в основните ценности, създаващи смисъла на човешкия живот;

– да бъдат лично ангажирани, да бъдат морални (Gyurova, 2002).

Можем да добавим и: създаване на подходящ микроклимат – отношението на учителя/учителя ЦДО/възпитателя към детето да е като към личност, която има права и задължения; спазване на правата му, внимателен контрол над изпълнението на задълженията и отговорностите му; обучението по гражданско образование да е съобразено с възрастовите особености на учениците; приемственост в обучението по правата на децата между предучилищното възпитание, началното, прогимназиалното и гимназиално образование; използването на активни, интерактивни методи и форми на обучение.

Студентите педагози обективно преценяват, че не само училището е призвано да запознава децата с правата и отговорностите им, но е необходимо към този процес да бъдат привлечени и родителите, които „да упражняват своите образователни функции по-задълбочено“ и със своя личен пример и зачитане правата на децата си да възпитават в единство с учителите бъдещите активни граждани на едно демократично и хуманно общество. „Ако детето не бъде уважавано като такова, като човешко същество, носител на достойнство, то не бихме могли да очакваме каквито и да са дейности от страна на възрастните в подкрепа на живота и развитието на детето“ (Chavdarova-Kostova, 2012).

Анализът на резултатите от проведеното изследване дава основание да се мисли, че запознаването с добре структурирана информация, използването на методи в упражнението, които изискват прилагането ѝ в решаването на реални проблеми и в непозната, но реална ситуация, води до добра информираност на младите педагози по темата за правата на децата, повишава увереността им, че могат да ги защитават адекватно, позовавайки се на действащите документи.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, Обн. ДВ, бр. 80 от 11.10.2016 г., в сила от 11.10.2016 г. Издадена от министъра на образованието и науката.
2. Конвенция на ООН за правата на детето, Български национален комитет за УНИЦЕФ, 1990.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Chavdarova-Kostova, S. (2012). Savremenен otzvuk na poslaniyata na Yanush Korchak za detstvoto, detsata i tehните права. *Pedagogika*, 9 [Чавдарова-Костова, С. (2012), Съвременен отзвук на посланията на Януш Корчак за детството, децата и техните права. *Педагогика*, 9].
- Chavdarova-Kostova, S. (2007). Obrazovaniето po pravata na choveka v konteksta na povishavane na kachestvoto na obrazovaniето. V: *Obuchenieto po prava na choveka – instrument za podobryavane kachestvoto na obrazovaniето v Balgariya*. Sofia: Institut za ikonomicheska politika [Чавдарова-Костова, С. (2007). Образование-то по правата на човека в контекста на повишаване на качеството на образованието. В: *Обучението по права на човека – инструмент за подобряване качеството на образованието в България*. София: Институт за икономическа политика].
- Gyurova, V. (2002). *Kulturata po pravata na deteto – shans i predizvikatelstvo pred uchitelite*. Sofia: Komlives – LM [Гюрова, В. (2002). *Културата по правата на детето – шанс и предизвикателство пред учителите*. София: Комливес – ЛМ].
- Gyurova, V. (2003). Pravata na deteto kato pedagogicheski fenomen. V: *Prevantivnata pedagogika kato nauchno poznanie*. Sofia: Komlives – LM [Гюрова, В. (2003). Правата на детето като педагогически феномен. В: *Превантивната педагогика като научно познание*. София: Комливес – ЛМ].

THE RIGHTS OF THE CHILD THROUGH THE EYES OF THE STUDENTS PEDAGOGUES

Abstract. The article presents the results of a survey of the knowledge of the students-pedagogues for the rights of the child. The study was conducted at the Faculty of Pedagogy, Sofia University “Kliment Ohridski” with students of specialties “Pedagogy” and “Non-formal education”.

✉ **Dr. Yorganka Nikolova, Assist. Prof.**
Dr. Daniela Racheva, Assist. Prof.

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: yordanka.nikolova@fp.uni-sofia.bg

E-mail: d.racheva@fp.uni-sofia.bg